

Založení kláštera Sázavského

I

Na tomto místě nebylo by snad vhodné pomínout mlčením, kterak vznikl milostí řízení Božího kláštera Sázavský, za kterých knížat a jak ze skrovného počátku působením Božím vzrostl v takovou rozsáhlost, jak ji dnes vidíme, aby byla i v tom, iako ve všech ostatních dílech své lásky, chválena ode všech věřících vznešená dobrota božská.

Tedy za času řečeného knížete Oldřicha, muže, jenž velmi ctil službu Bohu, žil poustevník jménem Prokop, rodem Čech ze vsi Chotouně, v slovanském písmě, jež bylo kdysi vynalezeno a kanonicky zavedeno od nejsvětějšího biskupa Cyrila, velmi vzdělaný, světský kněz výtečný, pilně dbalý tajemství počestného života a čistoty, později ozbrojený šatem mnišského slibu, trávil neohroženě život, samotěn s Bohem samotným, maje záruku ve víře. Neboť hoře žárem celého ducha svého pro lásku k Ježíši Kristu, pohrdl ničemnou marností tohoto světa, a odřeknuv se domu, manželky, polností, příbuzných a přátel, ba i sebe samého, dal výhost Istivému světu a jeho bidným nádherám, a utíkaje z jeho hřmotného víru, odešel do ústraní samoty a usadil se na vršku jakési opuštěné jeskyně, v níž prý bydlelo tisíc ďáblů; jsa obrněn nebeskými zbraněmi, a vystavěv tam hráze ctnosti, kterými by se mohl bránit proti psům hříchů, útoku duchovních ničemností a šípům našeptávání, a přirážeje své myšlení ke skále, kteráž jest Kristus, jal se mužně bojovati modlitbami, bděním a posty.

Když tedy v své zamilované samotě, vzdálen jsa vlnobití světského hřmotu a kryt přede všemi, dlouhý čas za Boha neúnavně zápasil, dobrotivě

řízení božské nijak si nepřálo, aby město na hoře ležící bylo skryto, ani aby svíce byla schována pod kbelcem, nýbrž aby svítila ke chvále a slávě jeho jména veřejně příkladem mnohým věřícím. Neboť z popudu milosti nebeské, když si ten kníže kdysi, jako obyčejně, zašel za příčinou honby na to místo, které si zvláště vybral k lovu, a zabaven jsa honbou stíhal jednoho jelena ze stáda, prchajícího do odlehlých houštin, až k vrcholu řečené jeskyně, našel tam v chatrné chýši Prokopa, muže, jenž tam v mnišském šatě trávil poustevnický život. Zprvu byl tím zjevem překvapen a postoupiv ze vznešenosti knížecí, vyptával se po pořádku a čilou myslí a s líbeznou přívětivostí hovorů na každou věc, kdo jest a z kterých končin přišel a proč se on, muž takový a tak vzácný, odhodlal bydlet v těch samotách. Na jeho otázky Prokop stručně a pokorně odpovídaje, vyložil mu pořadem celou pravdu, jak se věc měla, a na konec dodal, že z lásky k Bohu a v naději na odplatu v nebesích dal světu nadobro výhost a že chce v té poušti, bude-li se to Bohu líbiti, až do konce setrvati. Kníže tedy, moudrý v Hospodinu, divě se tak vážnému předsevzetí toho muže a hledě na tvář obestřenou milostí svatě zbožnosti, obě ruce pozdvihl k nebi, a slzami polit, Boha chválil, potom velmi snažně poroučel sebe jeho modlitbám, za duchovního otce si ho přijal, a poskytnuv mu štědrá rukou podpory, pln radosti se vrátil k stanovišti svých bojovníků.

Od té doby tedy z určení milosti nebeské vzrůstala daleko široko po všech rozcestích pověst o jeho ctnostech, opětovnými hovory se rozšiřujíc, tak, že doslechše se o něm lidé z toho kraje, hromadně přinášeli dárky a odporučeli se zbožně jeho modlitbám. On jsa pln žáru lásky, mile pohostinností nadán, svatou rozumností hojně ozdoben, cudností čist, v pokorném milosrdenství prozíravý, mírností proslulý, pln překypující horlivosti ve víře, ovlázoval řečí svatého kázání prsa posluchačů jako jarní déšť v pravý čas vylitý a velmi prospěšně napravoval rádem svého učení jejich mysli. A dále, chudých se ujímal s takovou laskavou štědrostí, od Boha mu vrozenou, a sloužil jim s takovou ochotou a radostnou starostlivostí, jako by Kristus viditelně byl přítomen, takže otrhanci a žebráci

z celé té krajiny jeho přičiněním dostávali živobytí. I spěchalo k němu mnoho věřících, kteří toužili v duši odříci se zisků světa a zůstat s ním až do konce života; on je dobrotivě vítaje choval jako kvočna kuřátka svá pod křídly. A tak po průběhu krátkého času blažený otec Prokop, sebrav náklad, jaký mohl, položil základy ve jménu Páně, vystavěl baziliku ke cti nejsvětější rodičky Boží Marie a svatého Jana Křtitele, shromáždil několik bratří zbožného života i mravů, rozhodl se, když jednomyslná láska poutala v soulad jejich duše, dáti jim řeholní pravidla a bohoslužbu po vzoru blahoslaveného otce Benedikta; sám však se stal nejmenším mezi nejmenšími. A jak byla rozumná a úspěšná bdělost jeho ducha, snaživost a starostlivost a jak překypoval dobrotivou láskou k bratřím, nikdo nestačí svou výmluvností důstojně vylíčit. Tedy řečený kníže a dvorské panstvo zvykli si rádi ho nazývatí otcem a také se upřímně snažili milovati ho s otcovskou úctou. A protože týž kníže, poradiv se prozřetelně a moudře s důmyslem svých dvořanů, velkomyslně rozhodl, že má býti povýšen k hodnosti opatské, opatřil náležitě některé věci, nezbytné ke klášterní potřebě, a jiné příslibiv, později též náležitě doplnil. On však z obavy, aby se nevynášel nad jiné, s největším napětím se tomu v své tichosti a pokoře vůbec vzdíral, tvrdě, že je člověkem nezkušeným a nehodným, že naprosto nedovede podřízeným ukládat úkoly poslušnosti, dovolává se za svědka Boha, jediného znatele všech věcí skrytých, který prohlédá nitro jeho duše.

Mezitím zašlo světlo jeho světa knížeti Oldřichovi dobré paměti a panství v zemi dosáhl jeho syn Břetislav, muž, jenž dbal všude pěstování božského náboženství; ten si umínil s veškerým úsilím svého bystrozraku dovésti ke zdárnému konci dílo, jež jeho otec zůstavil nedokončené. Neboť doslechnuv se svaté pověsti blahoslaveného muže, zaradoval se se svými nejlepšími muži nesmírným jásosem, více než by kdo myslil, poroučel se s blahopřáním do jeho modliteb a vzav ho stranou, domlouval mu, aby opatskou infuli přijal; potom ho opět a opět v přítomnosti všech dvorských hodnostářů naléhavě přesvědčoval, že by chtěl nechtěl řízení pastýřské péče přijmouti měl. Ale muž Boží trval v své obvyklé zatvrzelosti a nedal se

nijak pohnouti, aby knížeti vyhověl, tvrdě, že je naprosto nehoden. Ale kdož by se mohl protivit božskému nařízení? Neboť překonán byv tak naléhavými prosbami a tolika laskavými domlouvami i přívětivostí nejlepších mužů, mocí byl vysvěcen na opata. A tak po tom slavném povýšení kníže Břetislav nejprve z knížecí moci potvrdil darování, jež jeho otec učinil témuž otci ještě před přijetím opatství, totiž řeku, tekoucí od Milobuze až k jeskyni, která se obecně nazývá Zakolnice, s lukami a lesem vůkol. Když se potom na toto darování táhli dědicové a usilovali bezprávně si je přivlastnit, nechtě rušit otcovské nařízení, postavil se proti tomu, spor rozsoudil a témuž otci Prokopovi opět daroval všechnen užitek z vody a z lesa v řečených mezích, vykoupil pole a louky, ležící po obou stranách řeky, za svědectví a potvrzení svého syna Vratislava a svých předních mužů za šest set denárů a postoupil je písemně a před právními svědky zpět opatu Prokopovi. Konečně též z vlastní štědrosti odevzdal okolní zemi až k lesu Strnovníku, též ves Skramníky, jeden rybník a slup k lovení ryb, koupenu za sto denárů, témuž opatu a jeho nástupcům pro spásu své duše k věčnému držení.

Když se tedy již stal za tak šťastného řízení opatem, nevynášel se nad sebe, nýbrž stoje na základě ctností ještě pevnějším a jsa též upevněn stálou výtečností pokory a lásky, býval tak přívětivý a pln citu dobroty, že ho podřízení spíše milovali, než aby se ho báli. Nepřestával jim obecně i jednotlivě dávatí spasitelná napomenutí a mnohá poučení, příklady ze staré doby vyzdobená. Za jeho doby tedy nechybělo v ničem hojnosti; on se však živil prací rukou svých a chudé v nouzi oblažoval, a bera na sebe starost všech v zármutku postavených, občerstvoval je, jako moudrý lékař nemocné, lékem otcovství a útěchou. Veda tak blažený a slavný život, zářil znamením ctností v chrámu Božím jako slunce až do skonání života a vnuknutím Ducha svatého dokonce slynul i darem prorockým, předvídáje budoucnost.

Neboť podle zjevení božské milosti zvěděl dva dni napřed lhůtu své smrti; povolav synovce svého dobrých vlastností Víta a syna svého zbožné povahy Jimrama, vyložil jim, co se stane, jak to také později skutečnost

potvrdila, přerývaným hlasem k nim promlouvaje vznešená slova: „Synáčkové moji nejmilejší, kteréž jsem vychoval jako kvočna kuřátka, uvažte, že čas mého odchodu nastává; třetího dne zcela jistě na pokyn Páně odeberu se ze stánku tohoto těla, poroučejte vás Bohu, ale oznamuji vaši opatrnosti, že po mém odchodu budete zmítáni bouřlivou směsicí pomluv jako vlnami v bouři a trápení zhoubným vlnobitím pronásledování; a budete učiněni vyhnanci na šest let v cizí zemi a toto místo mocí ruky knížecí bude odevzdáno v držení cizozemců. Ale vy, nejmilejší synáčkové, nehyňte u víře; utvrzujte bratří své, Boha snažně chvalte, v štěstí ho velebte, v neštěstí prostě, v radostech díky vzdávejte, v žalostech ho hledejte; neboť jeho nesmírnou dobrotou budete nakonec utěšeni. Neboť až uplyne šest let, slituje se nad vašim vyhnanstvím, navrátí vám stav pokoje, vašim utrhačům odplatí rovným po zásluze a vás uvede zpět do přístavu útěchy. Neboť po smrti nynějšího knížete, dobrého Břetislava, nastoupí Spytihněv, jenž vás bude pronásledovati; ale po jeho smrti ujme se vlády nad knížectvím českým Vratislav, muž bohobojný a dobrotivý. Ten vás přivede zpět z vyhnanství a Ježíš Kristus, Pán náš, udělí vám na tomto místě pokoj a bezpečnost po všecky dny života vašeho. Amen.“

A již na sklonku příštího dne, když po řádném skončení řádné večerní bohoslužby a kompletáře seděl na lůžku, byl zachvácen prudkou nevolností, a v poslední hodině leže, ač mu již docházel dech, přece napřáhnuv mužně rámě, nepřestával bít starého nepřítele lidstva dýkou modlitby. Ihned dal povolati bratří, pohřížené v bolest zármutku a v bezútěšný pláč, a posiloval je poučováním otcovské útěchy, a dav jim pokyny stran těla svého, odešel ze zkázy tohoto světa k Hospodinu, z poroby k vládě, z práce k odpočinku, ze smrti k životu věčnému ze štědrosti Pána našeho Ježíše Krista, který v trojici dokonalé živ jest a slávou slyne, Bůh jeden po ne-skonalé věky věkův, amen. I dokonal blahoslavený opat Prokop běh svého života šťastně v Pánu roku od narození Páně 1053 a téhož roku dne 25. března byl slavně pohřben za přítomnosti Šebíře, pražského biskupa, v kostele svatě rodičky Boží Marie, ježž sám vystavěl.

Tedy po skonku nejblaženějšího otce Prokopa družná jednota bratří zvolila z vlastní vůle ze svého sboru jeho synovce Víta; byv zvolen beze lsti, bez úplatnosti byl vysvěcen. Byl to muž v lidských i božských věcech schopný, nepřítel tohoto světa, mravností proslulý, bdělý strážce moudrosti, ctihodný vzezřením, přívětivý v řeči, mírný a smířlivý. Za doby, kdy prospěšně spravoval své opatství, kníže Břetislav se rozloučil se světem a po něm se ujal kormidla vlády Spytihněv. Toho času se naplnil pořad předpovědi svatého otce Prokopa. Neboť poštvání nenávistí ďáblou, jali se mnozí sokové, nahromadivše jedovaté smyšlenky pomluv, strojit na dvoře knížecím osidla úštěpků proti opatu Vítovi a jeho bratřím, a ohlušující sluch knížete lahodně vymyšlenými lžemi, rozmanitými hanami je ostouzeli, říkajíc totíž, že se zřejmě zapletli slovanským písmem do kacířství a pokrytectví a že jsou vůbec neznabozi; proto usilovně dokazovali, že by vůbec slušelo vypudit je a na jejich místo dosadit opata a bratří latinského vzdělání. Ó závisti, ó zlostná horlivosti, z níž úniku není, ó závisti prokletá, všelikou zlobou zavilá, ohni neuhasitelný! Ale vpravdě, kdo se rozhorlí závistí, bývá jí jako šat molem stráven; komu však kdo závidí, toho slavnějším učiní. A tak opat Vít, vzav s sebou své bratří, které jednota lásky svorně spojila, odebral se pryč do země Hunů [Uher].

Nyní, myslíme, je vhodné zaznamenati laskavé paměti stručnou zprávu a podle hodnověrného podání lidí věřících jeden z mnoha zázraků toho blahoslaveného muže, ježž pro jeho zásluhy ráčila velebnost Pána našeho po jeho smrti ukázati. Neboť když opat Vít se svým bratrancem Jimramem a s bratřimi, jež jednota lásky svorně spojila, odešli pryč do země Hunů [Uher], řečený kníže, řídě se po úradě se svými milci vlastním rozhodnutím, ustanovil na onom místě opata rodem Němce, člověka plného vášnivě zlobov. Jemu, když se první den po svém příchodu, jda podle obyčeje na jitřní bohoslužby, blížil ke dveřím kostela, zjevil se tam svatý muž Prokop, stoje opřen o dveře oratoře, a řekl mu: „Odkud máš moc zde přebývati? Co hledáš?“ On odpoví: „Mocná velebnost knížete a nezvratná

vznešenost jeho předních mužů svěčila mé dovednosti až do konce mého života řízení tohoto kláštera.“ Jemu svatý otec řekl: „Ihned odejdi bez hanby ponížení! Neučiníš-li to, přijde na tebe Boží pomsta.“ A po těch slovech zmizel. Ale onen, maje to za přelud satanův, docela nic toho nedbal. Když však si druhou a třetí noc málo vážil jeho hrozby, zjevil se mu svatý ten muž čtvrtou noc, když šel k jitřní službě, a řekl: „Proč jsi odepřel poslechnouti mých přátelských domluv? Svým duchovním synům jsem vyprosil od Hospodina toto místo, nikoli tobě, jenž jsi sem vešel podloudně. A jestliže ti byla dosud od tvého pána, knížete, tato moc nakázána, ode mne budiž od té chvíle zakázána.“ A to praviv, jal se ho nejsilnějšími ranami urpuťně bítí berlou, kterou držel v ruce. A on, jako by byl bodnut ostnem Belloniným, ihned bez odkladu místo opustil a letným během dospěl ke knížeti země a celou tu příhodu mu oznámil. Ten, užasnuv mocným podivem, jal se kolísati a zapleten do osidla rozpaků zůstal až do konce svého života.

3

Tedy po smrti knížete Spytihněva odevzdalo Božstvo svému věrnému služebníku Vratislavovi pamětihodným údělem řízení knížectví. A poněvadž byl obzvláštním ctitelem služby boží v církvi, oblíbil si též ono místo s láskou celého srdce svého. Vyslav posly ke králi Hunů [uherskému], povolal se ctí zpět z vyhnanství opata Víta a jeho bratří a vrátil je, jak slušelo, na jejich místo. A pro zásluhy a modlitby blahoslaveného patrona Prokopa dostalo se jim milostné útěchy všemohoucího Boha, jež toto místo, mající dostatek a přebytek zisků ve všem, povznesla k bývalé, ba ještě větší cti. A tak šťastný opat Vít, muž neobyčejně příčinlivý a rozvážný, svěřil se souhlasem bratří, když se blížil konec jeho života, právo opatského řízení svého arcikláštera svému příbuznému Jimramovi, muži svatosti vynikajícímu, se svolením knížete a jeho dvořanů. Sám konečně potom, když proběhla krátká dráha dní, dokonal svůj den poslední, aby živ byl s Hospodinem na věky. Jeho tělo bylo pohřbeno vedle dveří nalevo při vchodu do kostela svaté rodičky Boží Marie.

4

Po jeho skonu tedy Jimram, opat dobrotivý, muž prostoty holubičí, zaskvěl se zásluhami svatého života a perlami ctností; pokud byl živ, naprosto nehověl v srdci opatrnosti hadí, zachovával neotřesnou stálost ve víře katolické a pevně posiloval ve víře Kristově kolísající srdce mnohých; byl mužem jevicím všestrannou vlídnost ke všem a štědrost. On také peníze nenazýval nijak jinak než zlem a docela nic si jich nevážil, ba ani rukou se jich nechtěl dotýkati, nýbrž soudil, že by se mělo po nich nohama šlapati, následuje v tom šlépějí svatých apoštolů, kteří střežili se dotýkati svatými pravícemi peněz za statky, které se prodávaly, a zůstavili nám tak příklad, že se má po pokladech spíše šlapati jako po blátě. Když tedy ten blažený opat slynul v řádu mnišského rytířství u lidí jako otec dokonalosti a svatého obcování a srdečně se též těšil zasloužené lásce — neboť podle pravdy ani město na hoře ležící nemůže skryto býti ani svíce pod kbelcem — seslán byl z božského rozhodnutí na všechny jeho údy trest nemoci, aby mu pochlebenství chvalořečníků nevnuklo pýchu a aby jeho duch lidskými chválami nezaběhl do vynášení sebe sama, dokud by ještě nevešel po nebezpečné plavbě na tomto velikém a širém moři do přístavu blaženosti. On tedy, byv dlouhý čas, jak Pán náš tomu chtěl, všestranně sklíčen těžkým utrpením, vyproštěn byl ze světa; od mnohých svých nástupců měl býti oplakáván, že odešel, avšak že došel království nebeského, jest ho vzpomínati s všeobecnou radostí. Bratří ho pochovali podle svorné dohody na pravé straně vchodu do brány řečeného kostela.

5

Toho času tedy král Vratislav, zbožné paměti hodný, jenž rád obohacoval kostel řečeného kláštera, řídil vysoký stolec českého panství. Podle jeho zbožné vůle volbou bratří dosáhl po opatu Jimramovi hodnosti opatské Božetěch, člověk všeobecně nadmíru oblíbený a ke všem přívětivý. Uměl velmi krásně malovat a vyznal se výborně ve vytváření nebo rytí prací ze dřeva i z kamene a v soustruhování kosti. Muž skvělé výmluvnosti

a bystré paměti, ale toužící po slávě u lidu, domýšlivý, popudlivý a trochu i hříchům oddaný. On vybavil ono místo chvalně všelikou ozdobou, jak se dnes jeví. Kostel rozšířil do délky, šířky i výšky překrásně a opatřil nadto látkami, zvony, kříži a vůbec všemi věcmi klášterními a celý klášter zvelebil stavbami na všech stranách a veškerým příslušenstvím. Bděl zajisté horlivě nade vším, co směřovalo ku prospěchu kláštera; ale z toho vznikl, protože závistný ďábel štvál proti němu bratří klášterní a v tom jim sloužil, veliký podnět různic mezi bratřími proti němu a počala se prýštit politováníhodná zloba, totiž skrze bídne bratří Demetria, Kanana a Golišu, kněze, lidi tehdy posedlé vášní a utrhačné, a jiné jejich spoluviníky a přátele, kteří proti němu skutkem i hanebným slovem křičíce, křičeli.

Řečený král však, člověk vpravdě křesťanský, miloval ho jedinečně a jeho milostí byl tento opat tak velice povznesen, že se zdálo, jako by předčil skoro nade všechny opaty české. Proto, počínaje si domýšlivě, zasáhl o jednom z největších svátků svému biskupu do jeho úřadu. Neboť vsadil řečenému králi korunu na hlavu, což směl jen jeho biskup Kosmas činiti. Za to se naň biskup Kosmas rozhněval neuhasitelnou zlostí a chtěl ho pro pohanu, již mu způsobil, sesadit; ale nemoha odolat stálým prosbám nejlepších mužů královských, jen stěží odpustil svému viníku, opatu Božetěchovi, vinu přenáhlení, ač ne z celého srdce, avšak s tou podmínkou, že nakonec nad ním vyřkl biskup: „Ale protože ty, opate, dobře umíš vyřezávat a soustruhovat, ukládáme ti mocí svatě poslušnosti k nám na odčinění tvé viny, kterou jsi ze své vzdorovitosti domýšlivě spáchal, a rozkazujeme, abys udělal Ukřižovaného v rozměru své výšky a šířky, donesl jej i s křížem na vlastních zádech až do Říma a postavil v metropolitním chrámu svatého Petra apoštola.“ Opat neváhal to vykonat s ochotnou myslí a se zkroušeným srdcem a dal pastýřské velebnosti dostiučinění.

Nelze nijak vylíčit, s jakým jedem žárlivosti bratří klášterní, o nichž jsme se výše zmínili, spikli se proti němu jako smrtonosní hadové; neboť každý z nich sháněl žaloby proti němu, ale spolehlivých svědectví nebylo lze najít. Neboť tito bratří, údové ďáblů, dělali si naději, že kdyby řečený

opat byl, ať jakkoli, vypuzen, mohl by někdo z nich, spoluviník na jejich bludech, převzít pravomoc opatskou. Král Vratislav se zatím odebral k Pánu a vznešeností knížectví českého slynul tehdy jeho nástupce Břetislav. Když řečení bratří, sami i skrze své přátele, opět a opět bili v jeho sluch mnohými smyšlenkami a nesčetnými hanami proti svému opatu Božetěchovi sehnanými, týž kníže vyobcoval jmenovaného opata z výše řečeného místa a bratří vyhnal. Tu se naplnila slova pravdy: „Bíti budu pastýře a rozprchnou se ovce stáda.“ A tak po vyhnání opata, jeho bratří, kteří byli původci zrady proti němu, od té doby bloudili zas a zas toulající se z místa na místo, až nakonec někteří se srdcem zkroušeným, byvše s bídou na vlastní místo přijati, na toto místo se nehodíce, skončili život; a knihy jazyka jejich, nadobro zničeny a rozptýleny, už nikdy nebudou na tomto místě předčítány.